

Opiskeluhoolto turvapaikanhakijan arjen ja oppimisen tukena

Kansainvälistä suojelua hakevien lasten ja nuorten määrä Suomessa lisääntyi voimakkaasti syksyllä 2015. Tämä on tuonut muutoksia sekä koulujen ja oppilaitosten toimintaympäristöön että lasten ja nuorten kasvu- ja kehitysympäristöön. Muutos on edellyttänyt vakiintuneiden toimintamallien tarkastelua uudessa tilanteessa. Jokaisen oppijan oikeus hyvinvointiin ja turvalliseen koulupäivään on tärkeä lähtökohta niin opetuksen kuin opiskeluhoillon järjestämiselle.

Sekä yhteisöllisen että yksilökohtaisen opiskeluhoillon lähtökohtana ovat eri koulutusasteita koskeva lainsäädäntö ja normit sekä opiskeluhoillon toteuttamista koskevat määräykset. Opiskeluhoillon toteuttaminen konkreettisenä toimintana kuvataan oppilaitoskohtaisessa opiskeluhoitosuunnitelmassa.

Monet turvapaikkaa hakevat lapset ja nuoret ovat tulleet Suomeen vaikeista ja turvattomista olosuhteista. He tarvitsevat aikuisten tukea niin turvallisuuden kokemuksen palauttamisessa kuin uuteen ympäristöön sopeutumisessa. Lasten ja nuorten vastaanottaminen oppilaitosyhteisöön on tärkeää huomioida niin yhteisön toimintakulttuurin kuin yksittäisten opiskelijoiden mahdollisesti tarvitseman henkilökohtaisen tuen näkökulmasta.

Seuraavat näkökulmat koskevat esi- ja perusopetusta, lukiokoulutusta ja ammatillista koulutusta, perusopetukseen valmistavaa opetusta ja lukiokoulutukseen valmistavaa koulutusta sekä ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavaa koulutusta. Tekstissä käytetään soveltuvien osin ilmaisua *lapsi* ja *nuori* sekä koulutusasteesta riippumatta pääsääntöisesti oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaisia käsitteitä *opiskelija*, *opiskeluhoolto* ja *oppilaitos*, ellei asiayhteys toisin edellytä.

Kouluun kiinnittyminen luo hyvinvointia ja turvallisuutta

Turvapaikanhakijalapsille ja -nuorille tulee tarjota välittömästi mahdollisuus opiskeluun. Opiskelu tukee heidän identiteettinsä ja osallisuutensa rakentumista ja siten kotoutumista. Koulun ja lähiyhteisön merkitys turvapaikkaa Suomesta hakeville on suuri. Turvapaikan hakemiseen liittyvien kokemusten lisäksi elämää ja arjen rakentumista saattavat vaikeuttaa siirtymiset vastaanottokeskuksesta toiseen, asumisahtaus ja mahdollisesti kuntapaikan löytymisen pitkittyminen. Oppilaitos tarjoaa viitekehyksen, jossa oppimisen kulttuuri on kaikkien jaettavissa, kielellisistä, etnisistä tai kulttuurisista taustoista riippumatta. Oppilaitos, joka toimii tehtävästään tietoisena oppivana yhteisönä, tarjoaa myös turvapaikanhakijalle turvallisen ja hyvän kasvu- ja oppimisympäristön.

Oppivelvollisuusikäiselle turvapaikanhakijalle perusopetukseen valmistavaan opetukseen osallistuminen on keskeistä hänen kehityksensä ja valmiuksiensa tukemiseksi. Opetuksen tavoitteissa, sisällöissä ja opetusjärjestelyissä huomioidaan oppilaan ikä- ja kehitysvaihe, valmiudet ja koulunkäyntitausta. Perusopetukseen integroinnissa on huomioitava oikea-aikaisuus ja tarkoituksenmukaisuus. Perusopetukseen valmistavasta opetuksesta perusopetukseen siirtyvän oppilaan riittävästä tuesta tulee huolehtia sekä varmistaa sopivalle luokka-asteelle sijoittuminen. Jos oppilaan valmiudet eivät riitä perusopetuksessa opiskeluun, voi hän tarvittaessa jatkaa valmistavassa opetuksessa tai siirtyä opiskelemaan vuosiluokkiin sitomattomasti oman opinto-ohjelmansa mukaisesti. S2 -oppimäärän yksilöllistäminen on harvoin tarpeen, koska oppimäärä sinällään mahdollistaa yksilöllisen ja joustavan

etenemisen ja tavoitteiden asettamisen. Tarvittaessa oppimäärän voi yksilöllistää, jos oppilaalla on todettu ilmeinen oppimisen vaikeus. Tämä edellyttää erityisen tuen päätöstä.

Opiskeluhuollon lisäksi oppimisen ja koulunkäynnin tuki vahvistaa opiskelijan hyvinvointia ja turvaa oppimista. Oppivelvollisuusikäinen turvapaikanhakija voi opiskella perusopetukseen valmistavassa opetuksessa tai integroituneena perusopetukseen. Molemmissa tapauksissa hän on oikeutettu perusopetuslain mukaiseen oppimisen ja koulunkäynnin yleiseen, tehostettuun ja erityiseen tukeen. Esi- ja perusopetuksessa oppilaalla on oikeus myös perusopetuslaissa säädettyihin muihin tukimuotoihin kuten tukiopetukseen. Mahdollisen tehostetun tai erityisen tuen tarpeen varhainen tunnistaminen ja tukitoimien käynnistäminen on tärkeää.

Tuen tarvetta selvitettäessä tarvitaan opettajan omien havaintojen lisäksi moniammatillista yhteistyötä. Yhteistyö huoltajien kanssa on ensiarvoisen tärkeää, sillä heillä on tietoa oppilaan kasvusta ja kehityksestä sekä mahdollisista aikaisemmista oppimiseen liittyneistä haasteista. Vuorovaikutus heidän kanssaan vahvistaa osallisuutta ja yhteisöllisyyttä. Se tukee myös opetuksen järjestämistä edistämällä jokaisen lapsen ja nuoren tervettä kasvua, kehitystä ja oppimista.

Turvapaikanhakija saattaa olla omalla äidinkielellään luku- ja kirjoitustaidoton tai kielelliset ja ajattelun taidot eivät ole kehittyneet hänen ikäkautensa edellyttämälle tasolle. Nämä sekä erilainen kieli- ja kulttuuritausta, mahdolliset traumaattiset kokemukset ja muut oppilaan elämänselviintään liittyvät asiat asettavat suuria haasteita tuen tarpeen arvioimiselle. Tuen tarvetta arvioitaessa on tärkeää seurata, edistyvätkö oppilaan oppiminen, tiedot ja taidot sekä työskentelytaidot odotetulla tavalla. Pedagogisen, koulun arjen tilanteissa tapahtuvan arvioinnin lisäksi saatetaan tarvita psykologinen tutkimus. Tämä voidaan tehdä vain oppilaan ja/tai huoltajan luvalla.

Tehostetun ja erityisen tuen prosesseista on säädetty perusopetuslaissa ja määrätty yksityiskohtaisemmin perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. Nämä menettelytavat koskevat kaikkia oppilaita. Jotkut huoltajat saattavat kokea tuen leimaavaksi. Siksi keskustelussa on tärkeää tehdä selväksi, että oppimisen ja koulunkäynnin tuessa on kysymys oppilaan edusta ja tuen saaminen on olennainen osa suomalaista koulujärjestelmää.

Yhteinen ymmärrys mahdollistaa vuorovaikutuksen

Yhteisö tarvitsee turvapaikanhakijoita vastaanottaessaan monipuolista tietoa turvapaikan hakemiseen liittyvistä prosesseista, toimintatavoista ja uusista yhteistyökumppaneista. Tietoa tarvitaan myös mahdollisesta traumatisoitumisesta ja sen tunnistamisesta. Tavoitteena on turvata yhteisön riittävä osaaminen, jota pakolaislapsen tai -nuoren kohtaaminen ja erityistarpeet edellyttävät.

Suomalaisen koulutusjärjestelmän hahmottaminen sekä oikeus opiskeluhooltoon ja sen palveluiden ymmärtäminen ovat uusia ja tärkeitä asioita Suomeen saapuneille turvapaikanhakijoille. He tarvitsevat tietoa myös mahdollisuudesta osallistua yhteisölliseen opiskeluhooltoon, joka on ensisijainen ja ennalta ehkäisevä tapa toteuttaa opiskeluhoitoa. Siksi opiskeluhoollon toimintatavoista, käytettävissä olevista palveluista ja opiskelijan oikeuksista tulee tiedottaa ja tiedottamisen ymmärrettävyys varmistaa. Sähköisten viestintäkanavien (esim. Wilma) käyttö on oppilaitoksissa arkipäivää, joten niiden käyttö on niin ikään tarpeen tehdä tutuksi.

Yhteistyössä, vuorovaikutuksessa ja viestinnässä hyödynnetään tarpeen mukaan tulkkauspalveluita. Tulkin käyttö varmistaa keskinäisen ymmärryksen, nopeuttaa asioiden hoitamista ja vähentää väärinkäsitysten mahdollisuutta. Tulkkauspalveluita tarvitaan niin oppilaitoksen yhteisissä tilaisuuksissa kuin yksilökohtaisen opiskeluhuollon toteuttamisessa. Tulkkauksiin varaudutaan monissa kunnissa keskitetyillä määrärahoilla. Turvapaikanhakijoiden tulkkausten kustannukset maksaa ELY-keskusten sekä TE-toimistojen kehittämis- ja hallintopalveluja tuottava KEHA-keskus, joka korvaa kustannukset kunnalle täysimääräisinä palvelun tuottajan laskutuksen mukaan.

Yhteisöllinen opiskeluhoito

Oppilaitosyhteisössä ei sallita kiusaamista, väkivaltaa, rasismia tai muuta syrjintää ja epäasialliseen käytökseen puututaan. Oppilaitos valmistelee osana opiskeluhoitosuunnitelmaansa suunnitelman kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisemiseksi ja niihin puuttumiseksi sekä kriisisuunnitelman äkillisiä kriisejä, uhka- ja vaaratilanteita varten. Turvallisuutta uhkaavissa tilanteissa noudatetaan tarvittaessa myös pelastuslain ja -asetuksen edellyttämää pelastussuunnitelmaa. Toimintaympäristön muutokset vaikuttavat usein tarpeeseen tarkistaa opiskeluhoitosuunnitelmaan kuuluvaa arviota opiskeluhoollon kokonaistarpeesta tai opiskeluhoollon palvelujen resursointia oppilaitoksessa. Opiskeluhoollon kaikkiin suunnitelmiin sisältyy velvoite päivittää niitä tarpeen vaatiessa.

Oppilaitoskohtaisen opiskeluhoitoryhmä huolehtii yhteisöllisen opiskeluhoollon kokonaisuudesta sekä edistää oppilaitosyhteisön terveellisyyttä, hyvinvointia ja turvallisuutta. Sen tehtävänä on opiskeluhoollon suunnittelu, kehittäminen, toteuttaminen ja arviointi. Ryhmä on monialainen, ja siihen kuuluvat sekä opetuksesta että opiskeluhoitopalveluista vastaavat henkilöt. Opiskelijoiden ja vanhempien edustajat ovat mukana ryhmän työskentelyssä, johon osallistetaan tarvittaessa myös oppilaitoksen ulkopuolisia yhteistyötahoja (ks. luku Opiskeluhoito on yhteistä työtä).

Yhteisöllisen opiskeluhoollon kehittämisen lähtökohtina ovat tiedot opiskeluyhteisön ja ympäristön tilasta ja tarpeista sekä opiskelijoiden terveydestä ja hyvinvoinnista. Kouluterveyskysely, Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen -kysely sekä KiVa Koulu -tilannekartoitus antavat ajantasaisen kuvan oppilaitoksen opiskelijoiden ja yhteisön hyvinvoinnista. Oppilaitoskohtaiset tiedot ovat hyvä perusta opiskeluhoitoryhmän työskentelylle. Opiskeluympäristön terveellisyyden ja turvallisuuden sekä yhteisön hyvinvoinnin tarkastukset sekä laajoista terveystarkastuksista koostetut yhteenvedot ovat myös hyviä tietolähteitä. Opiskelijoilta ja huoltajilta koottava tieto tarjoaa ainutlaatuisen näkökulman opiskelijoiden ja yhteisön hyvinvointiin. Erityisen arvokasta tämä tieto on turvapaikanhakijalasten ja -perheiden kohdalla.

Yksilökohtainen opiskeluhoito

Lapsilla ja nuorilla on lakisääteinen oikeus yksilökohtaiseen opiskeluhooltoon. Yksilökohtaisella opiskeluhoollolla tarkoitetaan yksittäiselle opiskelijalle annettavia koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palveluja, opiskeluhoollon psykologi- ja kuraattoripalveluja sekä monialaista yksilökohtaista opiskeluhoolltoa. Turvapaikanhakijalapsille ja -nuorille kuuluvat kaikki samat opiskeluhoollon palvelut kuin muillekin opiskelijoille. Opiskeluhoollon palvelut järjestää lain mukaan oppilaitoksen sijaintikunta.

Kun turvapaikanhakija aloittaa koulunkäynnin, tulee kouluterveydenhuollon varmistaa, että hän on saanut rokotusohjelman mukaiset rokotukset, ja että alkuhaastattelu ja seulontatutkimukset on tehty

maahantulon yhteydessä. Mikäli näissä on puutteita, tulee rokotukset täydentää ja muut tarpeelliset tutkimukset tehdä mahdollisimman pian. Turvapaikanhakijaopiskelijoille järjestetään samat koulu- ja opiskeluterveydenhuollon terveystarkastukset kuin muillekin opiskelijoille.

Opettajat ja muu oppilaitoksen henkilöstö osallistuvat monialaiseen yksilökohtaiseen opiskeluhoitotyöhön yhdessä opiskeluhoollon ammattilaisten kanssa. Työssä yhdistyvät eri ammattialojen asiantuntemus ja erilaisten toimintakulttuurien synnyttämä osaaminen. Koska opettaja seuraa jokaisen opiskelijan yksilöllistä oppimista ja hyvinvointia, on hänen roolinsa varhaisessa tunnistamisessa ja tuen järjestämisessä erityisen tärkeä. Tuen järjestämistä ohjaavat lasten ja nuorten sekä perheiden yksilölliset tarpeet ja edellytykset.

Eryteisesti yksin maahan saapuneet turvapaikanhakijat saattavat olla niin traumatisoituneita, että oppilaitoksen tarjoamat opiskeluhoollon palvelut eivät ole heille riittävä tuki. Ero omista vanhemmista ja huoli heistä voi olla suuri. Turvallisuuden ja pysyvyyden kokemusten palautuminen voi viedä aikaa. Silloin tarvitaan yhteistyötä koulun ulkopuolisten tahojen kuten perheneuvolan, erikoissairaanhoidon tai lastensuojelun kanssa. Yhteistyön rakenteet myös näitä tilanteita varten on hyvä suunnitella ja sopia etukäteen.

Turvapaikanhakijalapsen ja -perheen voivat Suomeen tullessaan tarvita lastensuojelullista tukea. Turvapaikanhakijoilla on lastensuojeluun yhtäläinen oikeus kuin muillakin, ja kaikkia Suomessa asuvia lapsia suojellaan saman lastensuojelulain mukaisesti. Koska turvapaikanhakijalapsilla ei ole pysyvää asuinkuntaa, vastaa valtio lastensuojelun kustannuksista ja kunta itse lastensuojelun sisällöistä. Vastaanottokeskukset korvaavat lastensuojelullisista toimista aiheutuneet kulut täysmääräisesti ja tekevät yhteistyötä lastensuojeluasioissa. Opetustoimen henkilöstön tavoin myös vastaanottokeskuksen henkilökunta on ilmoitusvelvollinen havaitsemastaan lastensuojelun tarpeesta.

Yksilökohtaista opiskeluhoitoa ohjaa ja kehittää Terveiden ja hyvinvoinnin laitos yhteistyössä Opetushallituksen kanssa.

Opiskeluhoito on yhteistä työtä

Muuttuneiden olosuhteiden huomioiminen opiskeluhoollissa edellyttää monipuolista ja laajaa yhteistyötä eri toimijoiden ja viranomaisten välillä. Tuttujen opiskeluhoollon ammattilaisten lisäksi oppilaitoksissa voidaan tarvita uusia yhteistyökumppaneita ja oman osaamisen varmistamista. Menettelytavoista sopiminen yhdessä tuo sujuvuutta oppilaitoksen arkeen ja mahdollistaa myös erityistilanteissa toimimisen.

Erilaiset järjestöt, seurakunnat, vapaa-ajantoiminnasta vastaavat tahot sekä maahanmuuttajien omat yhteisöt ovat luontevia yhteistyökumppaneita turvapaikanhakijoiden opiskeluhoollissa. Esimerkiksi Suomen Punaisella Ristillä on useissa vastaanottokeskuksissa iso rooli. Yhteistyö vastaanottokeskusten kanssa helpottaa lapsen ja nuoren arkea. Useissa kunnissa toimii myös monikulttuurisuuskeskuksia, joiden toimintaan turvapaikanhakijoita kannattaa ohjata.

Turvapaikanhakijalasten ja -nuorten tulisi voida mahdollisimman pian kiinnittyä oppilaitoksen arkeen. Erytistä huomiota tulisi kiinnittää yhteisöllisyyteen ja ystävyysuhteiden syntymisen tukemiseen. Kerhotoimintaan, kuten liikuntakerhoon tai koulun iltapäiväkerhoon, osallistuminen auttavat lapsia ja nuoria selviämään turvapaikkaprosessin eri vaiheista.

Oppilaitoksen oppilaskunnalla ja kunnan nuorisotoimella on myös merkityksellinen rooli turvapaikanhakijoiden arjen rakentamisessa ja kotoutumisessa: Yhteisöllisyyttä ja solidaarisuutta voidaan vahvistaa esimerkiksi järjestämällä vaate- ja lelukeräyksiä turvapaikanhakijoiden hyväksi, yhteisiä peli- tai askarteluiltoja vastaanottokeskuksissa, oppilaitoksessa tai nuorisotiloissa sekä kummitoimintaa. Myös vanhempainyhdistysten aktivoiminen mukaan tällaiseen toimintaan tukee koko lähiyhteisön yhteenkuuluvuutta.

Lisätietoa

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013)

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20131287>

Lastensuojelulaki (417/2007)

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet

http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/esiopetus

Perusopetukseen valmistavan opetuksen perusteet

http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/perusopetus/valmistava_opetus

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet

http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/perusopetus

Lukiokoulutukseen valmistavan koulutuksen opetussuunnitelman perusteet

http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/lukiokoulutus/lukiokoulutukseen_valmistava_koulutus

Lukion opetussuunnitelman perusteet

http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/lukiokoulutus

Opiskeluhuollon erillismääräys koskien ammatillisiin perustutkintoihin valmentavia koulutuksia

http://www.oph.fi/download/162475_94_011_2014_muu_maarays_01082015.pdf

Opiskeluhuollon erillismääräys koskien ammatillisia perustutkintoja

http://www.oph.fi/download/162476_101_011_2014_muu_maarays_01082015.pdf

Työ- ja elinkeinoministeriö, Sisäministeriö ja Kuntaliitto: Kunnille osoitetun kirjeen (21.9.2015) informaatioliite

http://www.integration.fi/files/43744/Infoliite_turvapaikanhakijoiden_ja_oleskeluluvan_saaneiden_vastaa_nottaminen_kunnissa.pdf

Turvapaikanhakijoiden terveys ja hyvinvointi. THL.

<https://www.thl.fi/fi/web/maahanmuuttajat-ja-monikulttuurisuus/maahanmuuttajien-terveys-ja-hyvinvointi/turvapaikanhakijoiden-terveys-ja-hyvinvointi>

Turvapaikanhakijoiden palvelut. THL.

<https://www.thl.fi/fi/web/maahanmuuttajat-ja-monikulttuurisuus/maahanmuuttajien-terveys-ja-hyvinvointi/turvapaikanhakijoiden-terveys-ja-hyvinvointi/turvapaikanhakijoiden-palvelut>

Turvapaikanhakijoiden infektioiden ehkäisy ja rokotukset. THL.

<https://www.thl.fi/fi/web/infektiaudit/taudit-ja-mikrobit/erityisryhmittain/turvapaikanhakijoiden-infektioiden-ehkaisy-ja-rokotukset>

Myös kouluterveydenhuolto osallistuu tartuntatautien torjuntaan. THL.

<https://www.thl.fi/fi/-/myos-kouluterveydenhuolto-osallistuu-tartuntatautien-torjuntaan>

Nuorten turvapaikanhakijoiden elämää vastaanottovaiheessa -kirjoitussarja. Nuorisotutkimusverkosto.

<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/nuoret-vastaanottokeskuksissa-kirjoitussarja>

Väestöliitto

<http://www.vaestoliitto.fi/monikulttuurisuus/?x29403=4022542>

Lastensuojelun käsikirja

<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/turvapaikanhakijat-lastensuojelun-asiakkaina>

Tietoa ammattilaisille pakolais- ja turvapaikanhakijalasten ja -nuorten oppimisen tueksi.

<http://traumajaoppiminen.fi/>